

Dinin Geleceği

Yazar: Ali Köse

Türkçe, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023, 329 sayfa.

Nurhibe Büşra ER | <https://orcid.org/0000-0003-0478-4036> | E-Posta: ernurhibe95@gmail.com

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi, Samsun, Türkiye

Atıf Bilgisi

Er, Nurhibe Büşra. "Dinin Geleceği". Dini Araştırmalar 66 (Haziran 2024), 257-264.

<https://doi.org/10.15745/da.1465041>

Geliř Tarihi	04.04.2024
Kabul Tarihi	15.05.2024
Yayın Tarihi	28.06.2024
Değerlendirme	Kitap Kritiđi Editörü
Benzerlik Taraması	Yapıldı - İntihal.net
Etik Bildirim	diniarastirmalar98@gmail.com
ıkar atışması	çıkar atışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve alışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Citation

Er, Nurhibe Büşra. "Dinin Geleceği". Religious Studies 66 (June 2024), 257-264.

<https://doi.org/10.15745/da.1465041>

Date of Submission	04.04.2024
Date of Acceptance	15.05.2024
Date of Publication	28.06.2024
Peer-Review	Book Review Editor
Plagiarism Checks	Yes - İntihal.net
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	diniarastirmalar98@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

“Yeni dünya, eski olan her şeye dokunacak. Dokunacakları arasında belki de en başta din olacak... Dinsizlik nasıl norm olmaya başladı, bundan sonra ne olacak, din nereye gidecek, dini nasıl bir gelecek bekliyor?” Belki de herkesin aklına zaman zaman gelen bu soruların Batı’daki karşılıkları ve cevapları Ali Köse tarafından bir kez daha sistematik bir şekilde irdelenerek “Dinin Geleceği” isimli esere hayat verdi.

Kitabın yazarı Köse; *Sekülerizm Sorgulanıyor, Laik Ama Kutsal, Kutsalın Dönüşü, Sekülerden Kutsala Yolculuk* gibi konuya dair birçok eseri kaleme almış bir akademisyendir. Birçok farklı coğrafyada yeni dini hareketler ve mensuplarını, spiritüel akımları ve ritüelleri yerinde gözlemleyen Köse, günümüz inanma ya da inanmama biçimlerine de bu birikiminden yola çıkarak farklı ve güncel bir gözle bakmaya çalışmıştır. Elimizde bulunan eserde ise 21. Yüzyılda din olgusunu Batı ülkeleri ekseninde inceleyerek konuya dair yeni projeksiyonlarda bulunmuştur. Kabul edilmelidir ki Batıda meydana gelen her olay ya da olgu kısa zaman içinde diğer coğrafyalarda da kendini göstermektedir. Yazarın “Batı’nın yaşadığını dünyanın geri kalanı zaman farkıyla yaşıyor” sözünden ilham alarak değerlendirdiğimiz bu eser, “sıra bize de gelecek mi ya da ne zaman gelecek?” soruları eşliğinde Türk toplumu üzerine düşünmemize ve değerlendirmelerde bulunmamıza fırsat vererek esere olan ilgimizi artırmıştır.

Ön söz ve son söz haricinde on ana bölümden oluşan eser, saha araştırmaları ve anket verileri ile Batı’nın din karşısındaki tutumunu sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamda değerlendirerek dinin Batı dünyasındaki serüvenini okuyucuya teorik bir çerçevede sunmuştur.

Din ve dinin geleceği uzun yıllardır akademik çevrelerce ve geniş halk kitlelerince üzerinde tartışılan temel konuların başında gelmektedir. Bu minvalde tartışmanın bir cephesinde klasik sekülerleşme teorisinin görüşlerini kabul ederek dinin zamanla etkisini yitireceği hatta yeryüzünden silineceği iddiaları yer alırken; diğer bir cephede dinin düne göre etkisinin azalmadığı aksine bireylerin ve toplumların zihin dünyalarında halen varlığını devam ettiren başat faktörlerden biri olduğu görüşü kabul görmektedir. Ancak son dönemde

ortaya çıkan çalışmalar bu iki temel iddianın bambaşka boyutlarını da gözler önüne sermektedir. Kitabın ana konusu çerçevesinde okuyucuya verilmek istenen de tam olarak bu noktadır. Ön söze İngiliz sosyolog Linda Woodhead'in "*No Religion is the New Religion / Dinsizlik Yeni Dindir*" sözü ile başlayan Köse, dünyanın dine bakış açısının son dönemlerde ne denli değiştiğine dikkat çekmekte ve bu sözü kitabın başından sonuna kadar okuyucuya hatırlatmaktadır (s. 213).

Yazar, konuya dair değerlendirmelerine yer verdiği ön sözün ardından sekülerizmin geçmişten günümüze değin kat ettiği mesafeyi anlattığı "*Yeni Dünya / Din Nereye?*" başlıklı bölümle konuya giriş yapmaktadır. Bu bölümde geçmişten günümüze din, dinin yükselişi ve düşüşü adına yapılmış araştırmalardan bahseden yazar (s. 4-5), son dönemlerde inanmamanın norm olduğu bir dünya ile karşı karşıya olduğumuzu belirtmektedir. "Peki bunlar neden oldu?" sorusu ile ise kitabın ilerleyen bölümlerine kapı araladığı görülmektedir (s. 7-8).

"*Dinin Düşüşü / Büyük Kopuş, Bilim Dinin Elinden Neleri Aldı?, Kültürel Evrim / Büyü Bozumu ve Zamanın Ruhu / Din Nerede*" isimlerini verdiği bölüm başlıklarında ise bilimsel gelişmeler ve seküler düşünce yapısı ile beraber dinin zamanla zayıflamasının alt metinlerini tartışmaya başlamıştır. Bireysel varoluşun, modernizmin, konfor alanının ve ahlakın dinden ayrı tutularak bireylerin dünyasında yer edinmelerine dikkat çekmiştir (s.38-41). Bize göre kitabın ana bölümlerine geçmeden evvel özet bilgi şeklinde nitelendirebileceğimiz bu bölümler, dinin nereye gizlendiğine dair okuyucuda soru işareti oluşturmaya başlayan bölümler olarak değerlendirilebilir.

Kanaatimizce kitabın ana omurgasını oluşturan bölümler "*Yeni Nesil ve Din ile Yeni Din / No Religion*" bölümleridir. Son dönemlerde ortaya çıkan dinden uzaklaşma kavramını gençler üzerinden ele alan Köse, dinden kopuk ebeveynler tarafından yetiştirilen bir neslin gelmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra en önemli farklılaşmanın hayata ve inanca dair her türlü seçim hakkını kendilerinde gören genç yeni nesil ile başladığını ifade

eder. “*Yeni Nesil ve Din*” bölümünde özellikle son dönem nesil araştırmacılarından Jean Twenge’in ve ünlü sosyolog Phill Zuckerman’ın araştırma sonuçları ışığında gençlerin hangi soru ve sorunlar ile dinden uzaklaştıklarına maddeler halinde yer veren yazar (s. 186-191), istatistiksel oranlarla da okuyucuya genel bir tablo çizmeye çalışmıştır (s. 197-201).¹ İnternet ile büyüyen İ-Nesli’nin üçte birinin herhangi bir dine mensup olmadığı bilgisinin yanı sıra gençlerin dinden kopuş sebepleri konusunda *ebeveynler, yakın arkadaş çevresi, seküler eğitim, talihsiz olaylar, dinin ürkütücülüğü, cinsellik ve din ilişkisi, bazı dindarlarda görülen olumsuz davranışların* gösterildiği ana başlıklar okuyucuya detaylı bir şekilde sunulmuştur. Benzer sonuçlar deist gençler üzerine yapılan bir saha araştırmasında da mevcuttur.² Coğrafyalar farklı olsa da inanç özelinde bireylerin dini sorgulama ve kırılma sebepleri arasındaki benzerlik ise dikkat çekicidir.

İlgili bölümde yeni nesil ve din arasında meydana gelen değişim ve dönüşümleri ele alan Köse, Gallup ve PEW gibi dünya çapında önemli veriler elde eden araştırma şirketlerinin sonuçlarını da okuyucuya sunarak genel bir değişim tablosunu gözler önüne sermiştir.³ Bölümü okurken dikkatimizi çeken şey ise ülkemizde bu minvalde uzun soluklu nesil araştırmalarının, geleceğe dair öngörü oluşturacak istatistiki bilgilerin elde edilebileceği bir sistemin henüz gelişmemiş olmasıdır. Bu noktada din adına öngörebileceklerimizin, yapılan kısa dönemli araştırmalar ile sınırlı kaldığı fark edilmiş ve ülkemiz özelinde öz eleştiri yapmamıza neden olmuştur.

Bizim için en ilgi çekici ve bir o kadar da geleceğe ışık tutan verilerin görüldüğü bölüm “*Yeni Din / No Religion*” bölümü olmuştur. Yazarın, dünyanın şu zamanda dine karşı gösterdiği yeni tavrı kısa başlıklar ile incelediği bu bölümde; ateizm, agnostisizm, deizmden farklı olarak “*apateizm, nonreligious, religious nones, no religion, indifferent*” (s. 203) gibi kavramlara da yer

¹ Jean M. Twenge, *İ Nesli*, Çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları 2018).

² Geniş bilgi için bkz: Nurhibe Büşra Er, *18-29 Yaş Grubunda Kendilerini ‘Deist’ Olarak Tanımlayan Gençlerin Deizm Algısı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

³ Pew Research Center (PEW), (Erişim 11 Mayıs 2024).

verilerek hali hazırdaki durum özetlenmiştir. Köse, dini inançtaki yeni durumu “*artık insanlar ne olduklarıyla değil ne olmadıklarıyla kendilerini tanımlıyorlar*” şeklinde ifade etmiştir. Bu bölümde kısaca inanca dair eski ve yeni kavramlar sade bir şekilde anlatılarak bu kavramların çerçevesi çizilmiştir. Öyle ki yeni inanmama durumlarının ateizm ya da deizmden daha tehlikeli olabileceği sıklıkla vurgulanmaya çalışılmıştır. Hatta yazar son dönemlerde dinden kaçış alanı olarak gösterilen deizme dair değerlendirmelerini kısıtlı tutarak belki de deizmin ilerleyen günlerde dindarlığın mertebesi sayılabilecek bir noktaya bile gelebileceğine dikkat çekmiştir (s. 305). Bu noktada dikkat çekilen şey deizm felsefesine sahip bireylerin dindarlık algularından ziyade yaklaşmakta olan potansiyel tehlikeye atıfta bulunmaktır. İlerleyen zamanlarda deizm felsefesini benimseyenlerin gösterdiği sorgulama yetilerini dahi göstermeyecek, inancı ya da Tanrı’yı umursamayacak bir neslin gelmekte olduğu betimlenmektedir.

Yazar kitabın son bölümlerini ise dünya üzerindeki değişim serüvenlerine farklı bir perspektiften bakarak “*Bilim, Teknoloji ve Din, Transhümanizm / Yarın Elbet Bizim!, Üç Kitabın Manası*” şeklinde isimlendirmiştir. Bu bölümlerde bilim ve teknolojiye dair bilgilere yer verilerek bilimin zamanla gizemli olan çoğu şeye dair veriler sunduğu ve dinin etkisini azalttığına yönelik oluşturulan algılar tartışılmıştır (s. 241). Ardından yeryüzünde bilim ve teknolojinin bireyleri daha üst düzey yetilere ve tanrısal niteliklere ulaştıracağına olan inanca yani “*transhümanizme*” dair oluşturulan hayat görüşüne yer verilmiştir (s. 249-252). Son bölümde ise din karşıtı cephede yer alan bilim taraftarlarının yıldız kitapları arasında sayılabilecek üç önemli esere ve felsefelerine yer vererek değişimin boyutlarını okuyucuya sunmuştur (Richard Dawkins: *God Delusion*; Yuval Harari: *Homo Deus*; Ray Kurzweil: *The Singularity is Near*).

Kitap hakkında genel bir değerlendirme yapacak olursak yazar, günümüz inanma ya da inanmama biçimlerine kendi birikiminden ve Batı literatürünün güncel verilerinden yola çıkarak farklı ve objektif bir gözle bakmaya çalışmıştır. Sekülerleşmenin insanoğlunu, yeni

dini hareketler ya da spiritüel akımlardan çok daha farklı bir boyutta etkilediğini öngören yazar, son dönemlerde dünyada dinsizlik furyasının daha keskin bir şekilde yayıldığına dikkat çekmektedir. Hatta yeni neslin ateizm, agnostisizm ya da deizmden daha tehlikeli olarak kabul edilebilecek bir olgu olarak dine ve Tanrı'ya karşı umursamazlık içinde düşünceler geliştirebileceğini öngörmektedir. Bu noktada elimizdeki eser, Batıda meydana gelen yeni akımları ve düşünceleri bize aktarması bakımından oldukça faydalı ve günceli takip eder nitelikte olup kendi toplumumuz için de fikir üretebileceğimiz bir bilgi birikimine sahiptir.

Eser dil ve üslup açısından sade ve anlaşılır bir düzeyde kaleme alınmıştır. Her ne kadar akademik bir dille yazılsa da popüler kitaplar arasına yerleştirilebilecek bu kitap, geniş okur kitlelerince de rahat bir şekilde okunabilir niteliktedir. Özellikle Batıda yapılan saha araştırmalarına ve anketlere atıfta bulunarak katılımcıların bazı cümleleri birebir eser içinde gösterilmiş, yaşadıkları dini değişim durumları belirtilmiştir. Bu noktada okuyucuyu her daim canlı ve zinde tutan bir çerçeve ile dinin geçmişten günümüze değişimi ve günümüzdeki durumu betimlenmiştir. Yazar tüm bunların yanı sıra “*din sonrası toplum, teknolojik din* (s. 249), *seküler terapi* (s. 32) ve *dijital dinsizlik* (s.194)” gibi yeni kavramları da eserinde kullanarak literatüre yeni kavramlar eklemeye çalışmıştır.

Kitabın genelinde Batı literatüründe yer alan saha araştırmaları ve anket çözümlerine sıklıkla yer verilmiş olsa da benzer sorunların yaşandığı ülkemizde de konuya dair bir farkındalığın oluşmasında kitap öncü olma işlevine sahiptir. Ancak bu noktada yeniden ifade etmek istediğimiz en önemli husus ülkemizde geniş çaplı saha araştırmalarının olmamasıdır. Geçmiş ve geleceği harmanlayarak veri oluşturabileceğimiz, nesiller arası farklılıkları görebileceğimiz ve ileriye yönelik kendimize yol haritası çizebileceğimiz veri havuzu henüz ülkemizde bulunmamaktadır.

Bu tarz güncel ve problematik konuları çalışmak oldukça zor ve meşakkatli bir süreci de beraberinde getirmektedir. Yazar tarafından yoğun mesai harcanarak oluşturulmuş bu çalışma her ne kadar Batı dünyası özelinde dinin değişimini ele alsada da ülkemiz inanç

değişimine ayna tutar nitelikte veriler sunmaktadır. Toplumların inanca bakış açıları, inancın geleceği ve dini düşünce de meydana gelen değişimler toplumbilimcilerin özellikle de din sosyologlarının ilgi alanları arasındadır. Bu minvalde son dönemi oldukça detaylı bir şekilde ele almış olan bu eser, ülkemiz özelinde de “*apateizm, no religion, nonreligious, indifferent*” kavramları ekseninde dinsizlik üzerine yeni çalışmalar yapacak olan akademisyenler için ufuk açıcı bir konumda bulunarak akademik çalışmalara yeni kapılar açmaktadır.

Kaynaklar/References

Er, Nurhibe B. *18-29 Yaş Grubunda Kendilerini ‘Deist’ Olarak Tanımlayan Gençlerin Deizm Algısı*.

Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Köse, Ali. *Dinin Geleceği*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

PEW, Pew Research Center. (Erişim 11 Mayıs 2024). <https://www.pewresearch.org/>

Twenge, Jean M. *İ Nesli*. Çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018.